

Piotr Pałka

OCHRONA INTERESÓW MAJĄTKOWYCH KONSUMENTÓW W OKRESIE EPIDEMII NA PRZYKŁADZIE CZŁONKÓW SKOK ORAZ KLIENTÓW BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie ochrony interesów majątkowych konsumentów, w szczególności w zakresie ochrony ich depozytów w spółdzielczych instytucjach finansowych oraz praw konsumenckich w okresie epidemii na przykładzie członków SKOK i klientów banków spółdzielczych. Okres epidemii Covid-19 potwierdził, że konsumenci będący jednocześnie członkami spółdzielni, którzy korzystają z usług kasy czy banku spółdzielczego są jednocześnie nie tylko usługobiorcami, ale także – właścicielami samej kasy czy banku spółdzielczego, zainteresowanymi utrzymaniem standingu kasy na poziomie umożliwiającym prowadzenie działalności i nienarządzającym członka na utratę wniesionych udziałów, a tym bardziej – na ponoszenie dodatkowych świadczeń na rzecz spółdzielni z tytułu dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej, czy też w ostateczności – w przypadku przejęcia przez inny podmiot – na utratę dotychczasowego wpływu na działalność instytucji, do której przynależy. W przypadku więc zarówno spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych jak i banków spółdzielczych, stosunek członkostwa skutkuje nie tylko zwiększonym zakresem uprawnień samych konsumentów, ale także zwiększa stabilność tych podmiotów, jako spółdzielni na rynku finansowym. Członkom spółdzielni przysługują również inne prawa określone w ustawie lub w statucie, a prawo spółdzielcze, statut oraz umowy zawierane przez spółdzielnię z jej członkami określają także prawa członków wynikające ze stosunków prawnych, pochodnych od członkostwa w spółdzielni.

Słowa kluczowe: konsumenci, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, banki, spółdzielnie.

PROTECTION OF CONSUMER INTERESTS DURING AN EPIDEMIC USING THE EXAMPLE OF SKOK MEMBERS AND COOPERATIVE BANK CUSTOMERS

Abstract

The aim of the article is to present the protection of consumer interests, especially when it comes to the deposits in cooperative financial institutions and consumers' rights in the epidemic period on the example of members of SKOKs and customers of cooperative banks. The Covid-19 epidemic has confirmed that in the case of consumers who are at the same time members of a cooperative, and who use the services of a cooperative bank or credit union, they are not only recipients of services

but also owners of the bank or credit union itself, interested in maintaining the credit union's standing at a level that allows it to operate and does not expose the member to the loss of his or her shares, let alone to additional payments to the cooperative due to additional membership liability, or ultimately – in the case of a takeover by another entity – to the loss of the influence on the activities of the institution to which the member belongs. Thus, in the case of both cooperative savings and credit unions and cooperative banks, the membership bond results not only in an increased scope of rights for the consumers themselves, but also increases the stability of these entities as cooperatives in the financial market. Members of cooperatives also have other rights as defined in the law or in the statutes, and the cooperative law, the statutes and contracts concluded by the cooperative with its members also define the rights of members arising from legal relations derivative of membership in the cooperative.

Keywords: consumers, credit unions, banks, cooperatives.

Wstęp

Okres epidemii Covid-19 potwierdził, że konsumenci będący jednocześnie członkami spółdzielni, którzy korzystają z usług kasy czy banku spółdzielczego są jednocześnie nie tylko usługobiorcami, ale także – właścicielami samej kasy czy banku spółdzielczego, zainteresowanymi utrzymaniem standingu kasy na poziomie umożliwiającym prowadzenie działalności i nienarządzającym członka na utratę wniesionych udziałów, a tym bardziej – na ponoszenie dodatkowych świadczeń na rzecz spółdzielni z tytułu dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej, czy też w ostateczności – w przypadku przejęcia przez inny podmiot – na utratę dotychczasowego wpływu na działalność instytucji, do której przynależy. W przypadku więc zarówno spółdzielczych kas oszczędnościowo – kredytowych, jak i banków spółdzielczych, stosunek członkostwa skutkuje nie tylko zwiększonym zakresem uprawnień samych konsumentów, ale także zwiększa stabilność tych podmiotów, jako spółdzielni na rynku finansowym. Członkom spółdzielni przysługują również inne prawa określone w ustawie lub w statucie, a prawo spółdzielcze, statut oraz umowy zawierane przez spółdzielnię z jej członkami określają także prawa członków wynikające ze stosunków prawnych pochodnych od członkostwa w spółdzielni.

Metoda badawcza zastosowana w artykule to przede wszystkim metoda dogmatyczna, która ma na celu ustalenie obowiązywania norm prawnych (wykładnia *sensu largo*) i odkodowanie ich treści (wykładnia *sensu stricto*). W pracy zastosowano różne sposoby wykładni w sytuacji, gdy rezultaty wykładni literalnej budziły wątpliwości. Zastosowana została wykładnia funkcjonalna, zwłaszcza celowościowa, a także wykładnia systemowa. Główny problem badawczy w pracy stanowiło przedstawienie specyfiki instytucji członkostwa w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych oraz bankach spółdzielczych, która potwierdziła odporność tych instytucji na kryzys epidemii

covid-19, a z uwagi na szczególny stosunek prawny członkostwa, łączący je z klientami.

1. Charakter prawny i rola spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz banków spółdzielczych jako spółdzielni na krajowym rynku finansowym a status członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej oraz klienta banku spółdzielczego jako konsumenta

Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz banki spółdzielcze pełnią w krajowej gospodarce szczególną rolę¹. W ramach tzw. bankowości spółdzielczej powinny one dostarczać produktów finansowych odpowiedzialnych społecznie, które będą przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu². Spółdzielcze

¹ Na temat istoty spółdzielni zob. Zakrzewski P., *Z zagadnień konstrukcji prawnej spółdzielni*, „Rejent” 2004, nr 9, s. 121 i nast.; Sharif Bhajji M., *Cooperation in cooperatives, future solution to socio-economic problems*, Karachi 2017, s. 30–36; M. Gersdorf, J. Ignatowicz, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1985, s. 56–57; Niedbała Z., *Prawo spółdzielcze*, Lex Laboris, Poznań 2001, s. 29 i nast.; Bierzanek R., *Prawo spółdzielcze. Zarys wykładu*, PWN, Warszawa 1989, s. 69 i nast.; Stecki L., *Prawo spółdzielcze*, PWN, Warszawa 1987, s. 85.

² Na temat sektora spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz banków spółdzielczych zob. w szczególności: Jedliński A., *Credit Union System in Poland*, Madison USA 2002; idem, *Członkostwo w Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej*, Spółdzielczy Instytut Naukowy, Warszawa 2002; idem, *Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa. Zagadnienia konstrukcji prawnej*, Sopot 2001; idem, *Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa (Kasa Krajowa) w systemie spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych*, „Pieniądze i Więź” 2001 nr 3, s. 120–130; Jedliński A., Pietrzykowski K., *Komentarz do ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych*, Info-Trade, Gdańsk 1998; Jedliński A., Bierecki G., *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe – zarys systemowego ujęcia*, Fundacja na Rzecz Polskich Związków Kredytowych, Sopot 2002; Bierecki D., *Członkostwo w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Spółdzielczy Instytut Naukowy, Sopot 2013; Rosołowski M. i nast., *Poczet przedsiębiorców polskich*, Wydawnictwo WEI, Warszawa 2018, s. 150–152; Ossowski J., *Społeczne instytucje oszczędności i kredytu w Polsce do 1939*, Spółdzielczy Instytut Naukowy, Sopot 2017; idem, *Jałmużna i kredyt*, Sopot 2005, s. 123–127; Zapadka P., *Kapitały banków spółdzielczych – analiza zmian regulacyjnych*, „Monitor Prawa Bankowego”, 2010, nr 1, s. 45; idem, *Kontrowersje wokół wymogów kapitałowych polskich banków spółdzielczych w świetle regulacji prawa wspólnotowego*, „Prawo Bankowe”, 2005, nr 11, s. 109–117; Zalcewicz A., *Bank spółdzielczy. Aspekty prawne tworzenia i funkcjonowania*, Warszawa 2009, s. 10–11; Nowacka A., Szewczyk-Jarocka M., *Lokalny charakter działalności banków spółdzielczych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2015, nr 250, s. 182–195; Węclawski J., *Banki spółdzielcze w konkurencyjnym otoczeniu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H. Oeconomia”, 2010, nr 1, s. 231–248; Szambelańczyk J., *Zarządzanie bankiem spółdzielczym*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 1997, s. 38; w literaturze przedmiotu powstało również wiele prac naukowych o charakterze komparatystycznym: Goglio S., Kalmi P., *Credit Unions and Co-operative Banks across the World*, Oxford 2017; Alińska A., *Cooperative Banks and Credit Societies –*

kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz banki spółdzielcze są bowiem przede wszystkim spółdzielniami w rozumieniu przepisu art. 1 §1 ustawy prawo spółdzielcze (dalej p.sp.)³, zgodnie z którym spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą.

Definicja spółdzielni przedstawiona przez Międzynarodowy Związek Spółdzielczy (ICA) i uznana przez różne instytucje międzynarodowe, m.in.: Organizację Narodów Zjednoczonych, Międzynarodową Organizację Pracy⁴ czy Unię Europejską, określa natomiast spółdzielnię jako autonomiczne zrzeszenie osób, które dobrowolnie łączą się w celu zaspokajania swoich wspólnych potrzeb i aspiracji gospodarczych, społecznych i kulturalnych poprzez wspólne posiadane i demokratycznie kontrolowane przedsiębiorstwo⁵. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w orzeczeniu z dnia 8 września 2011 r. potwierdził szczególne cechy charakterystyczne spółdzielni, odróżniające je od podmiotów, które nie mają charakteru samopomocowego⁶. Na szczególny charakter spółdzielni zwrócono również uwagę w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1435/2003 z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie statutu spółdzielni europejskiej⁷ oraz w komunikacie Komisji Europejskiej z dnia 23 lutego 2004 r. w sprawie wspierania przedsiębiorczości spółdzielczej w Europie⁸. W aktach tych stwierdzono, że w przypadku spółdzielni chodzi przede wszystkim o zrzeszenia osób fizycznych lub prawnych, do których stosuje się odmienne i szczególne zasady funkcjonowania niż w stosunku do pozostałych podmiotów gospodarczych⁹.

Comparative Analysis of Regulations and Effects of their Activities, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, 2007, z 83; Bałaban A., *Polska bankowość spółdzielcza oraz SKOK jako niezbędny element polskiego i unijnego rynku usług finansowych*, „Pieniądze i Więź” 2013, nr 4; Kulińska-Sadłocka E., Szambelańczyk J., *Credit Cooperatives in the Social Market Economy as illustrated by the Cooperative Banking sector in Poland*, 2016; Kozłowski M., *Cooperative Banks and Credit Unions – the Past and the Present*, „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe” 2002, nr 1/2; Orzeszko T., *Banki spółdzielcze i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe w Polsce – podobieństwa i różnice*, „Bezpieczny Bank” 2014, nr 4 (57), s. 128–164; Ochociński S. [w:] *Spółdzielczość bankowa*, red. Ozdowski J., Warszawa 1990, s. 18 i nast.

³ Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 648) – dalej p.sp.

⁴ Zob. Zalecenie nr 193 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczące promowania spółdzielni, <http://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z193.html> [dostęp: 07.08.2019].

⁵ Zob. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Spółdzielnie a restrukturyzacja” (opinia z własnej inicjatywy) z dnia 25 kwietnia 2012 r., CCM/093.

⁶ C-78/08 do C-80/08.

⁷ Por. pkt 7 rozporządzenia Rady (WE) nr 1435/2003 z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie statutu spółdzielni europejskiej, Dz.U.UE.L.2003.207.1.

⁸ COM(2004)0018.

⁹ Ibidem.

W przypadku banków spółdzielczych, inaczej niż to ma miejsce w sektorze spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, w zakresie nieuregulowanym przepisami ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (dalej u.f.b.s.)¹⁰ stosuje się nie tylko przepisy p.sp., ale również przepisy ustawy prawo bankowe (dalej p.bank.)¹¹. Zgodnie bowiem z przepisem art. 2 pkt 1 u.f.b.s. ilekroć w ustawie jest mowa o banku spółdzielczym, należy przez to rozumieć bank będący spółdzielnią, do którego w zakresie nieuregulowanym w tej ustawie oraz w p.bank., stosuje się przepisy p.sp.

Natomiast w przypadku sektora spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych zgodnie z przepisem art. 2 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (dalej – u.skok.)¹² kasa jest spółdzielnią, do której w zakresie nieuregulowanym ustawą stosuje się przepisy p.sp. Podobnie w świetle art. 41 u.skok. Kasa Krajowa jest spółdzielnią osób prawnych, do której w zakresie nieuregulowanym ustawą stosuje się przepisy p.sp. Jedynie w przepisie art. 3 ust. 2 ustawy u.skok. wskazano, iż do rozliczeń finansowych stosuje się odpowiednio przepisy p.bank. oraz przepisy ustawy o usługach płatniczych (dalej – u.u.p.)¹³ w zakresie świadczenia usług płatniczych.

Charakter prawny spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej oraz banku spółdzielczego jako spółdzielni szczebla podstawowego związany jest przede wszystkim z konsumencką usługą finansową¹⁴. Jej zdefiniowanie, przy braku

¹⁰ Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 456 z późn. zm.) – dalej u.f.b.s.

¹¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 2439 z późn. zm.) – dalej p.bank.

¹² Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 924 z późn. zm.) – dalej u.skok.

¹³ Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 1907 z późn. zm.) – dalej u.u.p.

¹⁴ Na temat ochrony konsumenta na rynku usług finansowych zob. Frączek B., Mitręga-Niestrój K., *Regulacyjno-instytucjonalne ramy ochrony konsumentów na rynku usług finansowych – wybrane doświadczenia międzynarodowe*, „Zeszyty Naukowe”, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie 2015, Nr 2(938), s. 14; Penczar M., *Ochrona konsumenta na integrującym się rynku bankowym Unii Europejskiej. Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej od A do Z*, „Bank i Kredyt” 2007, nr 7, s. 4; *Consumer Finance Protection with particular focus on credit*, Financial Stability Board, 26 October 2011, Bazylea 2011, s. 3; *Good Practices for Financial Consumer Protection*, March 2011, Consultative Draft, World Bank, Waszyngton 2011, s. 1; Sługocka-Krupa E., *Ochrona konsumentów na rynku usług kredytowych – wybrane problemy*, [w:] *Ochrona konsumentów i jej współczesne wyzwania*, Ganczar M., Sługocka-Krupa E. (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2014, s. 311; Dąbrowska A., Ozimek I., Janoś-Kresło M., *Ochrona i edukacja konsumenta we współczesnej gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa 2005, s. 30; Szpringer W., *Kredyt konsumencki i upadłość konsumencka na rynku usług finansowych UE*, ABC, Warszawa 2005, s. 22; Kieźel E., *Przesłanki, istota i cele ochrony interesów konsumentów*, [w:] *Ochrona interesów konsumentów w Polsce w aspekcie integracji europejskiej*, red. Kieźel

definicji normatywnej w prawie Unii Europejskiej, należy ograniczyć do usługi bankowej, która jest świadczona na rzecz konsumenta¹⁵. Próby zdefiniowania pojęcia usługi finansowej podjęła się także Ewa Łętowska, która do usług finansowych zalicza umowy w zakresie bankowości oraz rachunków bankowych, kredytowania zakupu nieruchomości i usług kredytu hipotecznego, transferów pieniężnych oraz inwestycji i usług ubezpieczeniowych. Odminną koncepcję przedstawia Włodzisław Szpringer¹⁶, który z pojęciem usług finansowych wiąże przede wszystkim przepisy chroniące konsumentów (klientów banków)¹⁷. Trzecią propozycję zdefiniowania pojęcia usługi finansowej poprzez dokonanie podziału na usługi ubezpieczeniowe i finansowe przedstawia Artur Nowak-Far w tekście poświęconym polityce konsumenckiej Unii Europejskiej¹⁸.

Problematyka ochrony interesów konsumentów w okresie epidemii na przykładzie członków spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz klientów banków spółdzielczych determinowana jest nie tylko przez aspekt ochrony interesów konsumentów w dobie epidemii, ale także przez status samego kon-

E., Difin, Warszawa 2007, s. 10 i nast.; Eadem, *Racjonalność w postępowaniu konsumentów (w świetle teorii i wyników badań empirycznych)*, Katowice 2005, s. 27; Węgrzynowski Ł., *Niedozwolone postanowienia umowne jako środek ochrony słabszej strony umowy obligacyjnej*, C.H.Beck, Warszawa 2006, s. 25-37; Tischner A., *Model przeciętnego konsumenta w prawie europejskim*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 2006, z. 1, s. 199-244; Czechowska I. D., *Bezpieczeństwo klienta w procesach integracji sektora bankowego. Stabilność sektorem ubezpieczeń*, [w:] Nowakowski J., Famulska T. (red.), *Stabilność i bezpieczeństwo systemu bankowego – uwarunkowania wewnętrzne*, Difin, Warszawa 2008, s. 129-139; Pazdan M., *Osoba fizyczna jako konsument lub przedsiębiorca* [w:] Safjan M., (red.) *System prawa prywatnego, t. I. Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2007, s. 998-1001; Pałka P., *Ochrona interesów konsumentów w Unii Europejskiej (tendencje rozwojowe)*, „Pieniądze i Więź”, nr 50, s. 176-193; Idem, *Pojęcie konsumenta i jego prawa w obrocie cywilnoprawnym*, Gdynia 2011, s. 102.

¹⁵ Zob. Gnela B., Kukuryk P., *Ochrona konsumenta usług finansowych. Wybrane zagadnienia prawne*, Red. Gnela B., Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 336.; Nadolska A., *Konsument i klient na rynku usług finansowych. Problem zakresu podmiotowego ochrony na rynku finansowym*, [w:] *Ochrona konsumenta na polskim i międzynarodowym rynku finansowym*, pod red. Monkiewicz J., Rutkowska-Tomaszewska E., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 52-69.

¹⁶ Zob. Szpringer W., *Ochrona konsumenta w dyrektywach Rady Unii Europejskiej*, „Prawo i Podatki Unii Europejskiej”, 1999 nr 5, s.11-14.

¹⁷ Zob. Świstak A., *Ochrona konsumenta – prawo polskie a wymogi unijne*, [Dot. konsumenta usług bankowych] „Biuletyn Bankowy”, 1999, nr 4, s. 47-55.

¹⁸ Zob. Nowak-Far A., *Polityka konsumencka*, [w:] Barcz J. (red.), *Prawo Unii Europejskiej*, t. II, Warszawa 2004, s. 429 i n.; Sędzicki W., *Zagrożenia interesów konsumenta na rynku usług finansowych*, „Prawo i Podatki Unii Europejskiej”, 2005 nr 9, s. 2-7; Strzelbicka A., *Zasada pełnej harmonizacji prawa we wniosku Komisji Wspólnot Europejskich dotyczącym nowej dyrektywy o kredycie konsumenckim*, „Prawo Bankowe”, 2007, nr 9, s. 89-98; Waclawik A., Spyra M., *Zmieniony projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady o zawieraniu na odległość umów dot. usług finansowych na rzecz konsumentów*, „Transformacje Prawa Prywatnego”, 2001 nr 2, s. 149-163.

sumenta będącego jednocześnie członkiem spółdzielni. Ta szczególna więź sprawia, że w przypadku spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych konsument zawsze będzie również członkiem spółdzielni. Z kolei w przypadku banków spółdzielczych taka więź będzie mogła wystąpić, choć nie jest ona obligatoryjna, tak jak w przypadku spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych.

Zgodnie z przepisem art. 10 u.skok., członkami kasy mogą być osoby fizyczne połączone więzią o charakterze zawodowym lub organizacyjnym, a w szczególności: pracownicy zatrudnieni w jednym lub kilku zakładach pracy; osoby należące do tej samej organizacji społecznej lub zawodowej. Członkami kasy mogą być także – działające wśród członków, o których mowa w ust. 1 – organizacje pozarządowe w rozumieniu art. 3 ust. 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁹, jednostki organizacyjne kościołów i związków wyznaniowych posiadające osobowość prawną, spółdzielnie, związki zawodowe oraz wspólnoty mieszkaniowe. Z kolei w świetle art. 3 ust. 1 u.skok. celem kas, z zastrzeżeniem art. 13aa, jest gromadzenie środków pieniężnych wyłącznie swoich członków, udzielanie im pożyczek i kredytów, przeprowadzanie na ich zlecenie rozliczeń finansowych oraz wykonywanie dystrybucji ubezpieczeń na zasadach określonych w ustawie o dystrybucji ubezpieczeń²⁰.

Natomiast w przypadku banków spółdzielczych brak jest takiego ograniczenia w zakresie możliwości świadczenia usług tylko na rzecz członków banku spółdzielczego, co potwierdza pośrednio brzmienie przepisu art. 6 ust. 1 u.f.b.s., zgodnie którym banki spółdzielcze, po uzyskaniu zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego mogą wykonywać określone czynności bankowe. Gdyby bowiem racjonalny ustawodawca zamierzał takie ograniczenie wprowadzić jak w przypadku spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych to by wprost zapisał, że celem banków spółdzielczych jest wykonywanie czynności bankowych wyłącznie na rzecz swoich członków.

W celu wyjaśnienia, co odróżnia konsumenta niebędącego członkiem spółdzielni od konsumenta będącego równocześnie członkiem spółdzielni, w tym wypadku będącego członkiem spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej oraz banku spółdzielczego należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na status samego konsumenta w Unii Europejskiej, aby móc następnie przedstawić zwiększony zakres uprawnień konsumenta będącego członkiem spółdzielni względem spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej oraz banku spółdzielczego. To właśnie bowiem ten zwiększony stopień uprawnień konsumentów będących równocześnie członkami spółdzielni ma kluczowe znaczenie dla ochrony interesów konsumentów w okresie epidemii.

¹⁹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tj. Dz. U. z 2022 r., poz. 1327).

²⁰ Ustawa z dnia 15 grudnia 2017 r. o dystrybucji ubezpieczeń (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 905)

Konsument w Unii Europejskiej określany jest mianem świadomego konsumenta, który powinien być zdolny zarejestrować podstawowe informacje podczas dokonywanych transakcji. Poza głównym celem europejskiego prawa konsumenckiego zapewnienia ochrony słabszej stronie umowy, należy rozważyć zasadność tworzenia skomplikowanych definicji legalnych konsumenta. Kryteria wyodrębniające pojęcie konsumenta okazują się często nieskuteczne²¹, a wykraczanie poza podstawowe ramy definicji²² może być w wyjątkowych przypadkach uzasadnione jedynie przedmiotem danej regulacji prawnej. Należy również poddać ocenie przyjęcie kryterium obiektywnego, zgodnie z którym konsument jest ostatnim podmiotem w łańcuchu ekonomicznym.

W europejskim prawie konsumenckim nie istnieje jedna definicja konsumenta²³, a przenoszenie definicji z poszczególnych dyrektyw na inne akty prawne należy ocenić jako niewłaściwe działanie, które może spowodować oderwanie się definicji legalnej konsumenta²⁴ od zakresu regulacji. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż definicja normatywna konsumenta poprzedzona była pojęciem o charakterze socjologiczno-ekonomicznym. Przekształcenie socjologicznego pojęcia konsumenta w definicję legalną oznacza, że precyzyjne normatywne określenie wpływa znacząco na zakres zastosowania aktów prawnych Unii Europejskiej²⁵. W prawie pierwotnym Unii konsument nie został zdefiniowany, choć wprowadzenie ogólnej definicji legalnej mogłoby uchronić ustawodawstwa krajów członkowskich od wielu wątpliwości interpretacyjnych. Prawo pochodne Unii Europejskiej przedstawia różne sposoby definiowania konsumenta, które uzależnione są od wspomnianego przedmiotu regulacji. Potrzeba stworzenia jednolitej definicji konsumenta na poziomie Unii Europejskiej motywowana jest także jeszcze większą rozbieżnością w sposobie definiowania konsumenta na gruncie krajowych porządków prawnych.

Jak wskazano w raporcie Doradczego Komitetu Naukowego przy Rzeczniku Finansowym pt. „Nieprawidłowości na rynku finansowym a ochrona konsumenta” z dnia 24 września 2019 r., nadużycia wobec konsumenta na rynku usług finansowych mogą mieć rozmaity charakter i wymiar, ale ich przyczyną jest brak stosowania norm etycznych, brak realizacji idei społecznej odpowie-

²¹ Łętowska E., mówi o „jałowości wysiłków” poszukiwania uniwersalnej definicji konsumenta – Łętowska E., *Europejskie prawo umów konsumenckich*, C.H.Beck, Warszawa 2002, s. 49.

²² Goldring J., *Consumer Law and Legal Theory: Reflections of a Common Lawyer*, „Journal of a Consumer Policy”, 1990 nr 13, s. 115.

²³ Kańska K., *Pojęcie konsumenta w kodeksie cywilnym na tle tendencji europejskich*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 2004 nr 1, s. 7–49.

²⁴ Gnela B., *Pojęcie konsumenta w prawie wspólnotowym i prawie polskim*, [w:] *Ochrona konsumenta usług finansowych. Wybrane zagadnienia prawne*, red. Gnela B., Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 21–39.

²⁵ Stefanicki R., *Konsument. Ewolucja pojęcia*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo”, 2008, nr 304, s. 159–172.

działności biznesu i zastosowania compliance²⁶. Tym samym już z samego raportu Doradczego Komitetu Naukowego przy Rzeczniku Finansowym wynika, że dla oceny stopnia ochrony interesów konsumentów mają znaczenie nie tylko systemy zarządzania ryzykiem braku zgodności, ale także społeczna odpowiedzialność biznesu.

W przypadku spółdzielni, w tym spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz banków spółdzielczych istotne znaczenie w tym zakresie mają Międzynarodowe Zasady Spółdzielcze. Zostały one wydane przez Międzynarodowy Związek Spółdzielczy, który zrzesza spółdzielnie na całym świecie oraz reprezentuje interesy spółdzielni wszystkich branż przed organami krajowymi oraz instytucjami Unii Europejskiej. Na poziomie instytucji Unii Europejskiej w zakresie reprezentowania interesów polskiej spółdzielczości finansowej aktywny jest również region europejski Międzynarodowego Związku Spółdzielczego – Cooperatives Europe²⁷. Organizacja ta odpowiada także za promowanie wśród spółdzielni stosowania się do Międzynarodowych Zasad Spółdzielczych²⁸. Do Międzynarodowych Zasad Spółdzielczych zalicza się zasady: dobrowolnego i otwartego członkostwa; demokratycznej kontroli członkowskiej; ekonomicznego uczestnictwa członków; autonomii i niezależności; kształcenia, szkolenia, informacji; współdziałania; troski o społeczność lokalną²⁹. Jak wskazuje Małgorzata Wrzołek-Romańczuk nie ma konstytucyjnych ani innych prawnych przeszkód do wprowadzenia powiązania zasad MZS z polskim prawem spółdzielczym³⁰. Obecnie zasady te nie stanowią jednak norm prawa międzynarodowego i nie są źródłem prawa w rozumieniu przepisów Konstytucji RP. Wynika to z tego, iż Międzynarodowy Związek Spółdzielczy nie jest organizacją międzynarodową w rozumieniu prawa międzynarodowego jak np. Unia Europejska, jest to stowarzyszenie międzynarodowe.

W przypadku sektora spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych zgodnie z przepisem art. 2 u.skok. kasa jest spółdzielnią, do której w zakresie nieuregulowanym ustawą stosuje się przepisy p.sp. Tak samo zgodnie z przepisem

²⁶ Rutkowska-Tomaszewska E., *Nadużycia na rynku usług finansowych wobec konsumentów. Ujęcie ogólne i przeglądowe* [w:] *Raport Doradczego Komitetu Naukowego przy Rzeczniku Finansowym pt. Nieprawidłowości na rynku finansowych a ochrona konsumenta*, pod red. Jurkowskiej-Zeidler A., DKN, Warszawa 2019, s. 33; zob. także Michaelson C., *Compliance and the Illusion of Ethical Progress*, „Journal of Business Ethics”, 2006, vol. 66, 2/3, s. 241–251.

²⁷ <https://coopseurope.coop/> [Dostęp: 02.04.2019].

²⁸ <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity#cooperative-principles> [Dostęp: 02.04.2019].

²⁹ Ibidem.

³⁰ Zob. Wrzołek-Romańczuk M., *Pojęcie spółdzielni* [w:] *System Prawa Prywatnego*, Tom. 21., *Prawo spółdzielcze* pod red. Pietrzykowskiego K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 39. Por. także Jankowski J., Derc E., Pałka P., *Polska inicjatywa prawodawcza na arenie Unii Europejskiej – projekt rozporządzenia Rady Unii Europejskiej w sprawie modelu europejskiego przedsiębiorstwa spółdzielczego*, „Pieniądze i Więź”, 2014, nr 3, s. 185.

art. 2 pkt 1 u.f.b.s. ilekroć w ustawie jest mowa o banku spółdzielczym, należy przez to rozumieć bank będący spółdzielnią, do którego w zakresie nieuregulowanym w tej ustawie oraz w p.bank., stosuje się przepisy p.sp. Oznacza to, że do członków zarówno spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, jak i członków banków spółdzielczych znajdują zastosowanie przepisy działu III pt. *Członkowie, ich prawa i obowiązki* p.sp., w którym w przepisie art. 18 § 1–3 uregulowano prawa członków spółdzielni. Do tych praw zalicza się m.in. prawo do:

- 1) uczestniczenia w walnym zgromadzeniu lub zebraniu grupy członkowskiej;
- 2) wybierania i bycia wybieranym do organów spółdzielni;
- 3) otrzymania odpisu statutu i regulaminów, zaznajamiania się z uchwałami organów spółdzielni, protokołami obrad organów spółdzielni, protokołami lustracji, rocznymi sprawozdaniami finansowymi, umowami zawieranymi przez spółdzielnię z osobami trzecimi;
- 4) żądania rozpatrzenia przez właściwe organy spółdzielni wniosków dotyczących jej działalności;
- 5) udziału w nadwyżce bilansowej;
- 6) świadczeń spółdzielni w zakresie jej statutowej działalności.

Członkowi spółdzielni przysługują również inne prawa określone w ustawie lub w statucie, a p.sp., statut oraz umowy zawierane przez spółdzielnię z jej członkami określają także prawa członków wynikające ze stosunków prawnych pochodnych od członkostwa w spółdzielni. Jak wyjaśniono w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2014 r. sformułowania zawarte w art. 18 § 1 i § 7 p.sp., nawiązują do wypracowanego już wcześniej w doktrynie i judykaturze podziału praw członków spółdzielni na wynikające ze stosunku członkostwa i pochodne od tego stosunku. Pierwsze z nich ujmowane są jako prawa niemajątkowe (organizacyjne) lub majątkowe, identyczne dla wszystkich członków, aktualizujące się z chwilą przystąpienia do spółdzielni, choć niekiedy o charakterze potencjalnym i konkretyzującym się w czasie trwania stosunku członkostwa. Prawa pochodne natomiast składają się na treść innych niż członkostwo stosunków prawnych, łączących członka ze spółdzielnią. Są to stosunki, na podstawie których spółdzielnia dokonuje na rzecz członków świadczeń zgodnych z zakresem jej statutowej działalności³¹. W ramach stosunków pochodnych prawa i obowiązki członków nie są już takie same.

Jedynie więc prawa i obowiązki wynikające ze stosunku członkostwa są identyczne dla wszystkich członków spółdzielni (art. 18 § 1 p.sp.). Prawa i obowiązki pochodne są zaś zróżnicowane. Prawami wynikającymi ze stosunku członkostwa są – zgodnie z przeważającym poglądem doktryny – różnego rodzaju prawa o charakterze niemajątkowym albo majątkowym składające się na treść stosunku członkostwa w spółdzielni. Prawa te mają zwykle charakter konkretny, tzn. mogą być wykonywane już od chwili powstania stosunku członkostwa.

³¹ Sygn. akt IV CSK 597/13, LEX nr 1504845.

Niektóre z nich mają jednak charakter abstrakcyjny (potencjalny) i konkretyzują się w czasie trwania stosunku członkostwa. Prawa majątkowe mają natomiast charakter abstrakcyjny (potencjalny) i konkretyzują się w wyniku dalszych zdarzeń w czasie trwania stosunku członkostwa. Prawa pochodne od stosunku członkostwa składają się na treść innych niż stosunek członkostwa stosunków prawnych, wiążących członka ze spółdzielnią³². Prawa pochodne od stosunku członkostwa mogą wynikać zarówno z samych stosunków umownych, jak i z przepisów prawa, które nie są związane z członkostwem w spółdzielni.

Skorzystanie z oferty spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych wymaga więc uprzedniego nabycia członkostwa w kasie, co związane jest ze spełnieniem wymogu istnienia odpowiedniej więzi pomiędzy przyszłym członkiem a kasą, co w przypadku banków spółdzielczych nie jest obligatoryjne, złożeniem deklaracji członkowskiej i jej przyjęciem przez spółdzielnię, wpłaceniem udziału/udziałów w wymaganej statutem wysokości, wniesieniem wkładu (vide: art. 19, 20 p.sp.), a także przyjęciem na siebie przez członka innych obowiązków, w zakresie, w jakim wynika to z przepisów prawa oraz statutu spółdzielni.

Ponadto jednym z innych obowiązków może być obowiązek poniesienia przez członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej dodatkowych wydatków na wypadek, gdy spółdzielnia poniosłaby stratę przewyższającą jej fundusze własne i jej statut przewidywałby, że odpowiedzialność członków kasy za straty powstałe w kasie zostaje podwyższona do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów, a zebranie przedstawicieli członków podjęło uchwałę o pokryciu straty z dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej (vide: art. 26 ust 3 u.skok.).

Natomiast zgodnie z przepisem art.10 ust. 1 u.f.b.s. każdy członek banku spółdzielczego obowiązany jest posiadać co najmniej jeden zadeklarowany i wpłacony udział. Minimalną wysokość udziału członkowskiego określa statut. Udzielenie kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji lub poręczenia może być uwarunkowane w statucie banku koniecznością zadeklarowania i wpłacenia przez kredytobiorcę, pożyczkobiorcę, osobę, której ma być udzielone poręczenie lub gwarancja, co najmniej jednego udziału w tym banku.

Każdy zatem kto korzysta z usług kasy czy banku spółdzielczego jako członek spółdzielni jest jednocześnie nie tylko usługobiorcą, ale także – właścicielem samej kasy czy banku spółdzielczego, zainteresowanym standingu kasy na poziomie umożliwiającym prowadzenie działalności i nie narażającym członka na utratę wniesionych udziałów a tym bardziej – na ponoszenie dodatkowych świadczeń na rzecz spółdzielni z tytułu dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej, czy też w ostateczności – w przypadku przejścia przez inny podmiot –

³² Tak Sąd Apelacyjny w wyroku z dnia 23 marca 2016 r., sygn. akt. I ACa 40/16, LEX nr 2069312.

na utratę dotychczasowego wpływu na działalność instytucji, do której przynależy, realizowane w ramach demokratycznych mechanizmów spółdzielczych, wobec utraty przez nią spółdzielczego charakteru. W przypadku więc zarówno spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, jak i banków spółdzielczych, stosunek członkostwa skutkuje nie tylko zwiększonym zakresem uprawnień samych konsumentów, ale także powinien zwiększać stabilność tych podmiotów, jako spółdzielni, na rynku finansowym.

2. Przykłady działań regulacyjnych i nieregulacyjnych w okresie epidemii, mających na celu ochronę interesów konsumentów będących członkami spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz klientami banków spółdzielczych

W dniu 13 kwietnia 2020 r. Światowa Rada Unii Kredytowych (WOCCU) skierowała apel do władz i organów regulacyjnych na szczeblach krajowych, aby unie kredytowe, w tym spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe zostały uznane we wszystkich państwach za instytucje niezbędne do mitygowania skutków gospodarczych i społecznych kryzysu COVID-19³³. Podobne stanowisko, w odniesieniu do banków spółdzielczych, zostało wyrażone w dniu 18 marca 2020 r. przez Europejskie Stowarzyszenie Banków Spółdzielczych³⁴. W okresie epidemii spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz banki spółdzielcze stanęły więc przed jeszcze większym niż dotychczas wyzwaniem w związku ze zmieniającymi się przepisami prawa (kolejnymi tarczami antykryzysowymi) oraz standardami rynkowymi³⁵.

W związku z ogłoszeniem pandemii na Świecie w dniu 11 marca 2020 r. przez Światową Organizację Zdrowia (WHO)³⁶ oraz ogłoszeniem w dniu 14 marca 2020 r. w drodze rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. stanu zagrożenia epidemicznego na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej³⁷,

³³ https://www.woccu.org/newsroom/releases/Credit_Unions_Must_Be_Considered_Essential_During_COVID-19_Crisis [dostęp: 13.04.2020].

³⁴ <http://www.eacb.coop/en/news/eacb-news/eacb-call-to-regulators-and-supervisors-to-take-further-measures-to-ensure-the-banking-sector-can-sustain-the-economy-through-the-covid19-emergency.html> [dostęp: 26.04.2020].

³⁵ Za przykład działania komórki do spraw zgodności w dobie COVID-19 należy wskazać identyfikowanie np. komunikatu Rzecznika Finansowego oraz Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 15 kwietnia 2020 r. w sprawie stosowania przez niektóre instytucje finansowe niedozwolonych postanowień umownych w związku z zawieraniem aneksów w ramach tzw. wakacji kredytowych i wprowadzaniem do tych aneksów oświadczeń o potwierdzeniu salda, a więc wykorzystywania okresu epidemii do pozyskiwania od klientów oświadczeń o uznaniu długu, https://www.rf.gov.pl/sprawy-biezace/Rzecznik_Finansowy_aneksy_wakacji_kredytowych_nie_powinny_zawierac_potwierdzenia_salda_23196?fbclid=IwAR3SHpkw_3VLemNs5a2jQkPRc1avK1GOdHhyv2ZnPPlit7OSre0M6L-g [dostęp: 26.04.2020].

³⁶ <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen> [dostęp: 01.07.2021].

³⁷ Dz.U. z 2020 r. poz. 491.

a następnie odwołaniem tego stanu i ogłoszeniem na podstawie rozporządzenia Ministra Zdrowia w dniu 20 marca 2020 r. do odwołania stanu epidemii na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej³⁸ wprowadzone zostały liczne regulacje, które miały na celu złagodzenie skutków stanu zagrożenia, a następnie stanu epidemii na terenie kraju. Regulacje te objęły również sektor rynku finansowego, w tym sektor spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz banków spółdzielczych, a w konsekwencji również samych konsumentów będących członkami tych spółdzielni.

Wśród nich wskazać należy m.in. na³⁹:

- 1) Ustawę z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (poz. 568); zgodnie z przepisem art. 90 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, a także niektórych innych ustaw, jeżeli ustawyowy termin zwołania walnego zgromadzenia spółdzielni albo zebrania właścicieli lokali przypada w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, trwającego w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy lub ogłoszonego bezpośrednio po okresie trwającym w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy, ulega on przedłużeniu o 6 tygodni od dnia odwołania tego stanu;
- 2) Ustawę z dnia 16 kwietnia 2020 r. o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2 (poz. 695); w ustawie tej określono zasady, warunki oraz tryb oferowania przedsiębiorcom, na zasadach rynkowych, wsparcia niezbędnego dla utrzymania i kontynuacji prowadzonej działalności gospodarczej, zagrożonej na skutek ekonomicznych następstw dla przedsiębiorcy, wynikających z wprowadzonych na podstawie odrębnych przepisów zakazów oraz ograniczeń w celu zapobiegania, przeciwdziałania i zwalczania zakażenia wirusem SARS-CoV-2 oraz rozprzestrzeniania się choroby wywołanej tym wirusem (COVID-19); poszerzono krąg podmiotów wymienionych w art. 31f ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, w stosunku do których bank może dokonać zmian określonych w umowie warunków lub terminów spłaty kredytu lub pożyczki - poszerzony krąg obejmie wszystkich przedsiębiorców w rozumieniu ustawy z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego

³⁸ Dz.U. z 2020 r. poz. 491.

i o wolontariacie oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie; wprowadzono zmiany w zwolnieniu z obowiązku opłacania składek płatnika składek do ubezpieczeń społecznych; uwzględniono m.in. podmioty prowadzące działalność polegającą na świadczeniu czynności bankowych w rozumieniu art. 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe w znowelizowanym art. 15x ustawy COVID, upoważniającym pracodawcę, na czas oznaczony nie dłuższy niż do czasu odwołania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, do:

- zmiany systemu lub rozkładu czasu pracy pracowników w sposób niezbędny dla zapewnienia ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstwa lub stacji,
- polecenia pracownikom świadczenia pracy w godzinach nadliczbowych w zakresie i wymiarze niezbędnym dla zapewnienia ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstwa lub stacji,
- zobowiązania pracownika do pozostawania poza normalnymi godzinami pracy w gotowości do wykonywania pracy w zakładzie pracy lub w innym miejscu wyznaczonym przez pracodawcę,
- polecenia pracownikowi realizowania prawa do odpoczynku w miejscu wyznaczonym przez pracodawcę.

Ponadto przedłużono terminy w zakresie cen transferowych; wprowadzono kolejne zmiany do ustawy Prawo spółdzielcze w zakresie możliwości wykorzystania środków porozumiewania na odległość w pracy organów spółdzielni.

- 3) Ustawę z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2 (poz. 875); ustawa wprowadziła m.in. zmianę do ustawy Prawo spółdzielcze, polegającą na nadaniu nowego brzmienia § 3 w art. 35 stanowiącego, że statut może przewidywać powołanie także innych organów niż wymienione w § 1, składających się z członków spółdzielni. W takim przypadku statut określa zakres uprawnień tych organów oraz zasady wyboru i odwoływania ich członków. Zmiana polegała na dodaniu zdania trzeciego w brzmieniu: Do zwoływania posiedzeń tych organów i warunków podejmowania przez nie uchwał przepisy § 4¹ – 4⁴ stosuje się odpowiednio”.
- 4) Ustawę z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID19 (poz. 1086). Ustawa zawiera m.in. rozwiązania dotyczące wakacji kredytowych, przedłużenia terminu do złożenia informacji o cenach transferowych, oświadczenia o sporządzeniu lokalnej dokumentacji cen transferowych oraz terminu do dołączenia do lokalnej dokumentacji cen transferowych grupowej dokumentacji cen transferowych;

- 5) Ustawę z dnia 17 września 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (poz. 1639); ustawa wprowadziła m.in. zmianę do ustawy o skok polegającą na uzupełnieniu art. 9f ust. 1 o nowy punkt 28 – zmiana umożliwia przekazywanie informacji zawodowych także na żądanie Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego w zakresie niezbędnym do wykonywania przez ten Fundusz zadań związanych z dokonywaniem wypłat z Turystycznego Funduszu Zwrotów lub Turystycznego Funduszu Pomocowego, o których mowa odpowiednio w art. 15ka i art. 15kc ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19; ustawa uwzględnia również rachunek w skok, obok rachunku bankowego w przepisach umożliwiających organizatorowi turystyki ubieganie się o wypłatę na rzecz podróżnego środków pieniężnych wpłaconych przez niego na rzecz organizatora turystyki na poczet imprezy turystycznej;
- 6) Ustawę z dnia 18 listopada 2021 r. o doręczeniach elektronicznych, którą dokonano również zmian w ustawie z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze. Zmiany te dotyczą: zasad składania deklaracji członkowskich, rozszerzenia formy złożenia deklaracji o formę elektroniczną, a także formę dokumentową w rozumieniu art. 77² Kodeksu cywilnego w przypadku spółdzielni będących jednocześnie instytucjami obowiązanyymi w świetle ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (m.in. banki spółdzielcze i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe). Do zachowania dokumentowej formy czynności prawnej wystarczy w tym wypadku złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu, w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie. Dokumentem jest bowiem nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią⁴⁰.

Dla funkcjonowania spółdzielni, w tym banków spółdzielczych oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych szczególne znaczenie w okresie epidemii ma również ciągłość działania, a wskutek tego zapewnienie ochrony interesów członków tych spółdzielni. Przepis art. 78 ustawy z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19, w ustawie z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, który wprowadził m.in. następujące zmiany: 4) *po art. 90 dodaje się art. 90a w brzmieniu: „Art. 90a. W przypadku gdy kadencja*

⁴⁰ <https://www.skok.pl/kasa-krajowa/raporty-roczne/> [dostęp: 08.07.2021].

rady nadzorczej lub zarządu spółdzielni upływa w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, trwającego w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy lub ogłoszonego bezpośrednio po okresie trwającym w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy, ulega ona przedłużeniu do dnia zwołania pierwszego walnego zgromadzenia spółdzielni w terminie, o którym mowa w art. 90.”⁴¹.

W związku z ogłoszeniem w dniu 14 marca 2020 r. stanu zagrożenia epidemicznego, a następnie odwołaniem tego stanu i ogłoszeniem w dniu 20 marca 2020 r. i kolejno odwołaniem stanu epidemii w dniu 16 maja 2022 r. i ustanowieniem z tym dniem stanu zagrożenia epidemicznego do odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, wprowadzona została norma prawna, która z mocy ustawy przedłuża kadencję rady nadzorczej lub zarządu spółdzielni, jeżeli kadencja ta upłynęła lub upłynie w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii. Norma ta ma moc wsteczną, tj. przywraca ciągłość kadencji tych organów, których kadencja się zakończyła. Natomiast przedłużenie kadencji tych organów trwa nie dłużej niż do dnia zwołania pierwszego walnego zgromadzenia w terminie, o którym mowa w art. 90. Zgodnie z przepisem art. 90 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, jeżeli ustawowy termin zwołania walnego zgromadzenia spółdzielni albo zebrania właścicieli lokali przypada w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, trwającego w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy lub ogłoszonego bezpośrednio po okresie trwającym w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy, ulega on przedłużeniu o 6 tygodni od dnia odwołania tego stanu. Ustawa ta przedłużyła więc kadencję jedynie ustawowym organom spółdzielni.

Norma ta natomiast może przedłużyć kadencję statutowym organom spółdzielni, jeżeli ich kadencja, na mocy postanowień statutowych, powiązana jest wyraźnie z kadencją organów ustawowych (a maiori ad minus). Ponadto pod pojęciem zwołania pierwszego walnego zgromadzenia w terminie, o którym mowa w art. 90 należy rozumieć pierwsze walne zgromadzenie w formule stacjonarnej zwołane pomiędzy okresem od wejścia w życie ustawy z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19, tj. od dnia 24 czerwca 2020 r. do 6 tygodni od dnia ustania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii. Tym samym w pojęciu tym nie mieści się podejmowanie przez walne zgromadzenie uchwał na piśmie lub przy wykorzystaniu środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość w trybie przepisu art. 36 § 9–13 p.sp.

⁴¹ Dz. U. z 2020 r., poz. 695.

Jeżeli więc walne zgromadzenie podejmie uchwały na piśmie lub przy wykorzystaniu środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość to kadencja ustawowych organów nadal będzie korzystała z ustawowego przedłużenia, o którym mowa w ww. art. 90a, co jednak oczywiście nie wyklucza możliwości dokonania wyboru organów nowej kadencji w trybie uchwał walnego zgromadzenia podejmowanych na piśmie lub przy wykorzystaniu środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość. Natomiast jeżeli zostanie zwołane pierwsze walne zgromadzenie w terminie, o którym mowa w art. 90, to z dniem odbycia tego walnego zgromadzenia upłynie kadencja organów ustawowych, a w konsekwencji na tym walnym zgromadzeniu powinni zostać wybrani członkowie organów nowej kadencji.

Co do zasady, jak już wskazano, do spółdzielni znajdzie zastosowanie przepis art. 90 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, a także niektórych innych ustaw, zgodnie z którymi jeżeli ustawy termin zwołania walnego zgromadzenia spółdzielni albo zebrania właścicieli lokali przypada w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, trwającego w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy lub ogłoszonego bezpośrednio po okresie trwającym w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy, ulega on przedłużeniu o 6 tygodni od dnia odwołania tego stanu. Regulacja ta nie ogranicza jednak spółdzielni w zwoływaniu walnych zgromadzeń w formule stacjonarnej jeżeli przepisy reżimu sanitarnego dotyczące m.in. limitu osób w trakcie zebrań na to pozwalają.

Jak wykazano, przytoczone regulacje pełnią szczególną rolę na krajowym rynku finansowym, albowiem umożliwiają spółdzielniom, w tym spółdzielczym kasom oszczędnościowo-kredytowym oraz bankom spółdzielczym świadczenie usług na rzecz swoich członków w sposób niezakłócony, co jest istotne w świetle przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu członków spółdzielni.

Kolejny przykład działań mających na celu ochronę interesów konsumentów w okresie epidemii na przykładzie członków spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz klientów banków spółdzielczych stanowią tzw. wakacje kredytowe. Porównując sytuację klientów banków spółdzielczych oraz członków spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych z sytuacją klientów banków komercyjnych wskazać należy, że pierwsze regulacje antykryzysowe nie wprowadziły ustawowych wakacji kredytowych dla konsumentów. W okresie od dnia ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego, a następnie epidemii do dnia 24 czerwca 2020 r. instytucje finansowe samodzielnie kształtowały warunki zawieszenia spłat rat kredytów lub pożyczek w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19, czyli tzw. pozaustawowe wakacje kredytowe, brak było w tym okresie przepisów, które regulowałyby te warunki.

Z dniem 24 czerwca 2020 r. wszedł natomiast w życie przepis art. 77 ustawy z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów banko-

wych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19, który wprowadził tzw. ustawowe wakacje kredytowe, zgodnie z którym na wniosek kredytobiorcy, kredytodawca zawiesza wykonanie: 1) umowy o kredyt konsumencki w rozumieniu ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, albo 2) umowy o kredyt hipoteczny w rozumieniu ustawy z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1027), albo 3) umowy o kredyt w rozumieniu art. 69 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe – jeżeli kredytobiorcą jest konsument w rozumieniu art. 22¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. Zawieszenie wykonania umowy przysługuje kredytobiorcy, który po dniu 13 marca 2020 r. utracił pracę lub inne główne źródło dochodu⁴².

Dla funkcjonowania spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz banków spółdzielczych w okresie epidemii istotne znaczenie miały również rekomendacje WOCCU, co okazało się być kluczowe do dnia wejścia w życie tzw. ustawowych wakacji kredytowych. W dniu 17 marca 2020 r. w rekomendacjach WOCCU wskazano, że unie kredytowe i spółdzielnie finansowe na całym świecie są gotowe służyć swoim członkom i świadczyć niezbędne usługi finansowe podczas pandemii koronawirusa (COVID-19)⁴³. Unie kredytowe wielokrotnie udowodniły, że w czasie trudności rynkowych zapewniają bardzo potrzebną stabilność i niezbędne usługi. Jak wskazano w tych rekomendacjach kryzys spowodowany koronawirusem niewątpliwie będzie miał znaczący wpływ na całą gospodarkę, wywierając presję na obniżenie dochodu netto i obniżenie wskaźników wartości netto. Niemniej jednak unie kredytowe są gotowe do odegrania znaczącej roli w pomaganiu członkom w zaspokajaniu ich potrzeb finansowych w czasie tego kryzysu, jednocześnie działając w sposób bezpieczny i solidny.

W rekomendacjach tych zawarto również zalecenia dla organów nadzoru, które należy rozważyć, aby pomóc spółdzielniom kredytowym w tym okresie:

- zachęcanie spółdzielni kredytowych do udzielania pożyczek na specjalnych warunkach i przy ograniczonej dokumentacji członkom dotkniętym kryzysem;
- zrezygnowanie lub zapewnienie elastyczności w zakresie terminów składania sprawozdań;
- linie gwarancyjne kredytów dla spółdzielni kredytowych za pośrednictwem odpowiedniego dostawcy płynności, takiego jak bank centralny lub fundusz gwarancji depozytów;

⁴² Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (tj. Dz.U. z 2022 r., poz. 171 z późn. zm.).

⁴³ <https://advocate.woccu.org/?post=1792> [dostęp: 04.07.2021].

- udzielanie kredytów w celu zaspokojenia potrzeb płynnościowych spółdzielni kredytowych za pośrednictwem odpowiedniego krajowego instrumentu wsparcia płynności;
- umożliwienie tymczasowego świadczenia usług finansowych na rzecz podmiotów niebędących członkami, w tym dostępu do sieci bankomatów lub innych usług w celu zaspokojenia krótkoterminowych potrzeb w sytuacjach awaryjnych (bez nakładania opłat za takie usługi, które przekraczają jego koszty bezpośrednie);
- złagodzenie ograniczenia w celu umożliwienia świadczenia usług przez banki korespondentów na rzecz unii kredytowych;
- zapewnienie krótkoterminowych dotacji dla unii kredytowych dotkniętych kryzysem w celu udzielenia im pomocy w dostosowaniu ich działalności w sytuacjach kryzysowych;
- zagwarantowanie elastyczności w odniesieniu do wszelkich regulacji prawnych w celu zapewnienia, aby unia kredytowa mogła nieprzerwanie świadczyć swoje usługi;
- umożliwienie uniom kredytowym prowadzenia posiedzeń zarządu, rady nadzorczej lub spotkań członkowskich za pośrednictwem środków elektronicznych lub wideokonferencji⁴⁴.

Podsumowania problematyki „wakacji kredytowych” w okresie epidemii podjął się Rzecznik Finansowy. Wskazał on w swoim stanowisku na niedozwolone praktyki stosowane przez niektóre banki w zakresie tzw. pozaustawowych wakacji kredytowych⁴⁵: różnicowanie oraz niejednolity charakter ofert banków, brak przekazania kredytobiorcom na etapie przedkontraktowym symulacji spłaty kredytu uwzględniającej udzielenie karencji w spłacie, wzrost całkowitego kosztu kredytu, wymóg złożenia oświadczenia o uznaniu salda, a także brak poinformowania kredytobiorców o skutkach skorzystania z pozaustawowych wakacji kredytowych tj. o przekazaniu danych do Biura Informacji Kredytowej oraz wpływu tej informacji na ocenę zdolności kredytowej, a co za tym idzie brak możliwości uzyskania nowego zaangażowania finansowego⁴⁶.

Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz banki spółdzielcze, podobnie jak cały sektor bankowy przygotowywały się na scenariusze kryzysowe i zapewnienie bezpieczeństwa klientom. Wdrażano procedury bezpieczeństwa w placówkach, celem zapewnienia dostępu do środków finansowych i ciągłości funkcjonowania. Przypominano również, że w każdym momencie był zapewniony swobodny i bezpieczny dostęp do swoich środków przez Internet, aplikację mobilną oraz przy użyciu karty płatniczej.

Kiedy w 2007 roku wybuchł kryzys na rynkach finansowych, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz banki spółdzielcze były gotowe, dając gwa-

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ <https://rf.gov.pl/wakacje-kredytowe-podsumowanie-problematyki-i-dzialan-podjetych-przez-rzecznika-finansowego/> [dostęp: 04.07.2021].

⁴⁶ Ibidem.

rancję bezpieczeństwa swoim członkom na całym świecie. To samo stało się w 2020 roku. Unie Kredytowe były pierwszą finansową odpowiedzią na kryzys zdrowotny. Wprowadziły środki ostrożności w oddziałach, dostarczając maseczki i środki odkażające do rąk, aby uchronić pracowników i członków przed zakażeniami, zakupiły sprzęt ochrony osobistej (PPE) i wysłały go do lokalnych szpitali w swoich społecznościach lub przekazały artykuły żywnościowe członkom, którzy stracili dochody. Co ważne, programy, które są konsekwentnie realizowane np. przez unie kredytowe, nie są realizowane oddzielnie, ale się uzupełniają, członkowie unii kredytowych zaangażowani w te programy wspierają się wzajemnie. Za przykład można wskazać takie programy, które realizowane są przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe jak program WYCUP (Młodych Profesjonalistów)⁴⁷ czy GLWN (Stowarzyszenia Siostrzane – Ruch Kobiet)⁴⁸.

Pandemia COVID-19, która rozpoczęła się w Polsce w marcu 2020 roku, dotknęła wszystkie rynki usług finansowych⁴⁹. Rozwiązania takie call center i CRM zapewniło wsparcie w kontaktach z członkami i dostarczanie im najlepiej dopasowanych ofert. Pandemia wymusiła także strategiczne zmiany w funkcjonowaniu spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz banków spółdzielczych, ale pokazała, że organizacje te potrafią realizować trudne projekty i szybko oraz elastycznie reagować na wyzwania.

Zakończenie

Konsumenci pozostający ze spółdzielczą kasą oszczędnościowo-kredytową czy bankiem spółdzielczym w stosunku członkostwa korzystają ze zwiększonej ochrony, ich dodatkowe prawa względem spółdzielni wynikają bowiem ze stosunku członkostwa. Tym samym, jeżeli porównamy sytuację konsumenta niebędącego członkiem spółdzielni z konsumentem pozostającym ze spółdzielnią w stosunku członkostwa na rynku usług finansowych, analiza ta doprowadzi do wniosku, że w sytuacjach kryzysów gospodarczych realna więź jaka powinna łączyć spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową i bank spółdzielczy ze swoim członkami może mitygować ryzyko braku ciągłości działania tych instytucji. W okresie epidemii właśnie ta realna więź członkowska (common bond) przyczyniła się do ograniczenia ryzyka ciągłości działania samych spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz banków spółdzielczych, co stanowi warunek *sine qua non* ochrony interesów majątkowych członków tych instytucji.

⁴⁷ <https://www.skok.pl/kasa-krajowa/rcuc/rcuc-wycup/> [dostęp: 06.07.2021].

⁴⁸ <https://www.skok.pl/polska-dolaczyla-do-programu-global-womens-leadership-network/> [dostęp: 06.07.2021].

⁴⁹ https://www.woccu.org/newsroom/covid19_resources?post_id=1930 [dostęp: 06.07.2021].

Bibliografia:

1. Alińska A., *Cooperative Banks and Credit Societies – Comparative Analysis of Regulations and Effects of their Activities*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, 2007, z 83.
2. Bałaban A., *Polska bankowość spółdzielcza oraz SKOK jako niezbędny element polskiego i unijnego rynku usług finansowych*, „Pieniądze i Więź”, 2013, nr 4.
3. Bierecki D., *Członkostwo w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Spółdzielczy Instytut Naukowy, Sopot 2013.
4. Bierzanek R., *Prawo spółdzielcze. Zarys wykładu*, PWN, Warszawa 1989.
5. Czechowska I. D., *Bezpieczeństwo klienta w procesach integracji sektora bankowego* *Stabilność sektorem ubezpieczeń*, [w:] Nowakowski J., Famulska T. (red), *Stabilność i bezpieczeństwo systemu bankowego – uwarunkowania wewnętrzne*, Difin, Warszawa 2008.
6. Dąbrowska A., Ozimek I., Janoś-Kresło M., *Ochrona i edukacja konsumenta we współczesnej gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa 2005.
7. Frączek B., Mitreğa-Niestrój K., *Regulacyjno-instytucjonalne ramy ochrony konsumentów na rynku usług finansowych – wybrane doświadczenia międzynarodowe*, „Zeszyty Naukowe”, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, 2015, nr 2(938).
8. Gersdorf M., Ignatowicz J., *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1985.
9. Gnela B., Kukuryk P., *Ochrona konsumenta usług finansowych. Wybrane zagadnienia prawne*, Red. B. Gnela, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
10. Gnela B., *Pojęcie konsumenta w prawie wspólnotowym i prawie polskim*, [w:] *Ochrona konsumenta usług finansowych. Wybrane zagadnienia prawne*. Red. B. Gnela, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
11. Goglio S., Kalmi P., *Credit Unions and Co-operative Banks across the World*, Oxford 2017.
12. Goldring J., *Consumer Law and Legal Theory: Reflections of a Common Lawyer*, „Journal of a Consumer Policy”, 1990, nr 13.
13. Jankowski J., Derc E., Pałka P., *Polska inicjatywa prawodawcza na arenie Unii Europejskiej – projekt rozporządzenia Rady Unii Europejskiej w sprawie modelu europejskiego przedsiębiorstwa spółdzielczego*, „Pieniądze i Więź”, 2014, nr 3.
14. Jedliński A., Bierecki G., *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe – zarys systemowego ujęcia*, Fundacja na Rzecz Polskich Związków Kredytowych, Sopot 2002.

15. Jedliński A., *Credit Union System in Poland*, Madison USA, 2002.
16. Jedliński A., Pietrzykowski K., *Komentarz do ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych*, Info-Trade, Gdańsk 1998.
17. Kańska K., *Pojęcie konsumenta w kodeksie cywilnym na tle tendencji europejskich*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 2004 nr 1.
18. Kieźel E., *Przesłanki, istota i cele ochrony interesów konsumentów*, [w:] *Ochrona interesów konsumentów w Polsce w aspekcie integracji europejskiej*, red. E. Kieźel, Difin, Warszawa 2007.
19. Kozłowski M., *Cooperative Banks and Credit Unions – the Past and the Present*, „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe”, 2002, nr 1/2.
20. Kulińska-Sadłocka E., Szambelańczyk J., *Credit Cooperatives in the Social Market Economy as illustrated by the Cooperative Banking sector in Poland*, 2016.
21. Łętowska E., *Europejskie prawo umów konsumenckich*, C.H.Beck, Warszawa 2002.
22. Michaelson, Compliance and the Illusion of Ethical Progress, „Journal of Business Ethics” 2006, vol. 66, 2/3.
23. Nadolska A., *Konsument i klient na rynku usług finansowych. Problem zakresu podmiotowego ochrony na rynku finansowym*, [w:] *Ochrona konsumenta na polskim i międzynarodowym rynku finansowym*, red. Monkiewicz J., Rutkowska-Tomaszewska E., Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
24. Niedbała Z., *Prawo spółdzielcze*, Lex Laboris, Poznań 2001.
25. Nowacka A., Szewczyk-Jarocka M., *Lokalny charakter działalności banków spółdzielczych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 250.
26. Nowak-Far A., *Polityka konsumencka*, [w:] J. Barcz (red.), *Prawo Unii Europejskiej*, t. II, Warszawa 2004.
27. Ochociński S., [w:] *Spółdzielczość bankowa*, red. J. Ozdowski, Warszawa 1990.
28. Orzeszko T., *Banki spółdzielcze i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe w Polsce – podobieństwa i różnice*, „Bezpieczny Bank” 2014, nr 4 (57).
29. Ossowski J., *Spółeczne instytucje oszczędności i kredytu w Polsce do 1939*, Spółdzielczy Instytut Naukowy, Sopot 2017.
30. Pałka P., *Ochrona interesów konsumentów w Unii Europejskiej (tendencje rozwojowe)*, „Pieniądze i Więź”, nr 50.

31. Pazdan M., *Osoba fizyczna jako konsument lub przedsiębiorca* [w:] Safjan M. (red.) *System prawa prywatnego, t. I. Prawo cywilne – część ogólna*, C.H.Beck, Warszawa 2007.
32. Penczar M., *Ochrona konsumenta na integrującym się rynku bankowym Unii Europejskiej. Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej od A do Z*, „Bank i Kredyt”, 2007, nr 7.
33. Rosołowski M. i nast., *Poczet przedsiębiorców polskich*, Wydawnictwo WEI, Warszawa 2018.
34. Rutkowska-Tomaszewska E., *Nadużycia na rynku usług finansowych wobec konsumentów. Ujęcie ogólne i przeglądowe* [w:] *Raport Doradczego Komitetu Naukowego przy Rzeczniku Finansowych pt. Nieprawidłowości na rynku finansowych a ochrona konsumenta*, pod red. Jurkowskiej – Zeidler A., DKN, Warszawa 2019.
35. Sędzicki W., *Zagrożenia interesów konsumenta na rynku usług finansowych*, „Prawo i Podatki Unii Europejskiej”, 2005 nr 9, s. 2–7.
36. Sharif Bhajji M., *Cooperation in cooperatives, future solution to socio-economic problems*, Karachi 2017.
37. Sługocka-Krupa E., *Ochrona konsumentów na rynku usług kredytowych - wybrane problemy*, [w:] *Ochrona konsumentów i jej współczesne wyzwania*, Ganczar M., Sługocka-Krupa E. (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2014.
38. Stecki L., *Prawo spółdzielcze*, PWN, Warszawa 1987.
39. Stefanicki R., *Konsument. Ewolucja pojęcia*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo”, 2008 nr 304.
40. Strzelbicka A., *Zasada pełnej harmonizacji prawa we wniosku Komisji Wspólnot Europejskich dotyczącym nowej dyrektywy o kredycie konsumencie*, „Prawo Bankowe”, 2007 nr 9.
41. Szambelańczyk J., *Zarządzanie bankiem spółdzielczym*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 1997.
42. Szpringer W., *Kredyt konsumencki i upadłość konsumencka na rynku usług finansowych UE*, ABC, Warszawa 2005.
43. Szpringer W., *Ochrona konsumenta w dyrektywach Rady Unii Europejskiej*, „Prawo i Podatki Unii Europejskiej”, 1999 nr 5.
44. Świstak A., *Ochrona konsumenta - prawo polskie a wymogi unijne, dot. konsumenta usług bankowych*, „Biuletyn Bankowy”, 1999 nr 4.
45. Tischner A., *Model przeciętnego konsumenta w prawie europejskim*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 2006, z. 1.

46. Waclawik A., Spyra M., *Zmieniony projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady o zawieraniu na odległość umów dot. usług finansowych na rzecz konsumentów*, „Transformacje Prawa Prywatnego”, 2001 nr 2.
47. Węclawski J., *Banki spółdzielcze w konkurencyjnym otoczeniu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H. Oeconomia”, 2010, nr 1.
48. Węgrzynowski Ł., *Niedozwolone postanowienia umowne jako środek ochrony słabszej strony umowy obligacyjnej*, C.H.Beck, Warszawa 2006.
49. Wrzolek-Romańczuk M., *Pojęcie spółdzielni* [w:] *System Prawa Prywatnego*, tom 21., *Prawo spółdzielcze* pod red. Pietrzykowskiego K., C.H.Beck, Warszawa 2020.
50. Zakrzewski P., *Z zagadnień konstrukcji prawnej spółdzielni*, „Rejent” 2004, nr 9.
51. Zalcewicz A., *Bank spółdzielczy. Aspekty prawne tworzenia i funkcjonowania*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
52. Zapadka P., *Kapitały banków spółdzielczych – analiza zmian regulacyjnych*, „Monitor Prawa Bankowego” 2010, nr 1.

Strony internetowe:

1. https://www.woccu.org/newsroom/releases/Credit_Unions_Must_Be_Considered_Essential_During_COVID-19_Crisis [dostęp: 13.04.2020].
2. <http://www.eacb.coop/en/news/eacb-news/eacb-call-to-regulators-and-supervisors-to-take-further-measures-to-ensure-the-banking-sector-can-sustain-the-economy-through-the-covid19-emergency.html> [dostęp: 26.04.2020].
3. https://www.rf.gov.pl/sprawy-biezace/Rzecznik_Finansowy__aneksy___wakacji_kredytowych___nie_powinny_zawierac_potwierdzenia_salda___23196?fbclid=IwAR3SHpkw_3VLeMNs5a2jQkPRcJ1avK1G0dHhyv2ZnPPlrit7OSre0M6L-_g [dostęp: 26.04.2020].
4. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen> [dostęp: 01.07.2021].
5. <https://advocate.woccu.org/?post=1792> [dostęp: 04.07.2021].
6. <https://rf.gov.pl/wakacje-kredytowe-podsumowanie-problematyki-i-dzialan-podjetych-przez-rzecznika-finansowego/> [dostęp: 04.07.2021].
7. <https://www.skok.pl/kasa-krajowa/rcuc/rcuc-wycup/> [dostęp: 06.07.2021].
8. <https://www.skok.pl/polska-dolaczyla-do-programu-global-womens-leadership-network/> [dostęp: 06.07.2021].

9. https://www.woccu.org/newsroom/covid19_resources?post_id=1930 [dostęp: 06.07.2021].
10. <https://coopseurope.coop/> [dostęp: 02.04.2019].
11. <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity#cooperative-principles> [dostęp: 02.04.2019].

Informacje o autorze:

dr Piotr Pałka
Sopocka Szkoła Wyższa,
Wydział Ekonomii i Finansów, Polska
e-mail: palka@dercpalka.pl